

Patum, Patum. Volem Patum!

La Patum de Berga, que arriba puntualment amb el Corpus, és una barreja alliberadora de resultats espectaculars. Una festa que encisa els sentits.

Patum, patum! Els sons atabalats d'aquest nom màgic ressonaven com un eco a les oïdes. Tot el meu cos feia olor a fum de festa. Això era la matinada encara fosca que deixava Berga, "ciutat de placetes i racons", de tornada cap a casa, després d'haver-hi viscut la Patum durant dos dies amb les seues nits enceses. La roba em feia olor de pólvora, tenia fum d'herba al cos, fum de foc i festa als ulls. El mot Patum omplia la foscor de somnis, delers i ficcions.

"La Patum dura cinc dies, del dimecres, vigília de Corpus, al diumenge; però els millors d'aquests dies, si més no per als berguedans, són els primers i centrats al voltant del Corpus. Dissabte i diumenge són com una reposició per als forasters que puguen a veure'n l'espectacle. Però la Patum no s'ha de veure només, s'ha de viure de dins i fent colla amb la gent de Berga, per sentir-ne verament la meravella", m'havia dit Jaume Huch.

Jaume Huch, l'havia conegut l'hivern anterior en un viatge a Praga i ens havíem fet amics; ell, amb la seua amabilitat esplèndida, m'havia convidat a Berga, la seua ciutat, on jo a penes si havia estat un parell de vegades abans, l'una fent de patriota valencià al cerimonial del Pi de les Tres Branques, l'altra passejant com a "escriptor del mes" feia uns quants anys. "A Berga s'ha d'anar a Patum", m'havia dit Jaume Huch, de conversa amical per Praga.

Només coneixia la Patum de Berga de referències llunyanes, com una festa emblemàtica del meu nord sempre distant. Només en tenia imatges de focs i llums, amb gegants negres i bèsties fantàstiques, amb nans dansaires o coets endimoniats, imatges guardades en alguns pocs llibres. I m'abellia, certament, tornar a passejar aquella petita ciutat als peus dels Pirineus, deixant-me dur pels seus carrerons medievals i costeruts que recordava amb un punt de decadència boirosa. Així, per renovar i ampliar l'arxiu personal sobre Berga, havia esperat l'arribada dels sempre assolellats dies de Corpus.

"Des que Corpus ha deixat de ser festa oficial a tot arreu, la lluminositat d'aquest dijous de juny s'ha enterbolit; ja ni les dites populars aprofiten!", pensava mentre mirava un cel nuvolós, gris i bascós primer, després humit i fresc, el dimecres que pujava cap a Berga en cotxe, vespra de Corpus. En unes curtes hores d'autopista, el paisatge, veloç i canviant, havia deixat endarrere tarongers, hortes i secans, baladres en flor, pinedes socarrades, castells en ruïnes, centrals nuclears, urbanitzacions vora mar, platges i perifèries urbanes..., per endinsar-me veloçment en la verdor boscosa que anuncia els Pirineus. La sensació d'anar del sud calent, atrotinadament urbà i eixut, al nord humit i fred, era to-

RAFA GIL

Dalt, l'Àliga, l'element més distingit de la Patum gràcies a la seua corona ducal. La Patum arrela el seu origen en plena edat mitjana.

tal. Em sentia content de tant de verd, d'aquella reconfortant frescor pirinenca, content fins i tot amb el punt d'admiració ingènua que provoca la verdor molla d'aquestes valls als que vivim gairebé al pre-desert.

El meu amic i guia m'esperava a l'entrada mateixa de Berga, a l'hotel Estel, on havíem establert el punt de trobada. Des de les finestres de l'hotelet, els camps llueïen d'humitat i Berga s'insinuava entre núvol·ls que amenaçaven la festa amb pluges. "No importa si plou, a la Patum no li espanta gens ni mica la pluja", havia dit ell. "I si plou la deixarem caure, com diem els valencians. Allà baix estem tan eixuts, que ara mateix aquesta frescor m'excita. M'entren ganes de rebotar-me per aquests prats." Després, vaig passejar Berga sota la pluja en Patum.

Jaume Huch, a més de poeta i fotògraf, és editor i té una llibreria. M'havia preparat, doncs, una petita col·lecció de llibres editats per ell mateix, amb Berga i la Patum com a tema: un de Josep Armengou, *La Patum de Berga*, considerat un clàssic ("el millor llibre sobre la Patum", segons Xavier Fàbregas), l'altre de Josep Maria Ballarín sobre Queralt, la muntanya sagrada, i els paisatges del Berguedà... Fullejant aquella mateixa nit el llibre de Mossèn Ballarín, vaig trobar aquest fragment dedicat a la Patum: "Ningú no podrà mai fer viure a qui no ho hagi viscut el so del tabal, els salts, les guites desfermades, el ball solemniós de l'àliga, els balls de nans i gegants, l'espetegadera entre fosca i pols de pólvora dels plens. I l'olor, barreja de pólvora i herba fresca trepitjada, de la plaça deserta després dels esclats." Els capellans, a Berga, com a tot Catalunya, tenen ben merescut el prestigi d'escriptors, cosa admirable per als valencians, acostumats a veure en els recitadors poc més que una negra sotana.

A Berga també m'esperaven Francesc Ribera "Titot", roquer, cantant, lletrista, cos i ànima del grup Brams, i Dorothy Noyes, una antropòloga americana de la Universitat de Pennsylvania, especialista en la Patum. Ha estat entre tots que m'han ajudat a comprendre intensament aquesta festa. Ells, i més gent encara, és clar, ja que la Patum de Berga es viu en colla i conversa, i un va fent nous companys a mesura que les hores bruïxes se l'emporten pels carrers. Ells tres, però, de manera especial, van anar fent-me veure, i viure, imatges, històries i sensacions diferents de la Patum. Les seues eren visions ben diverses, plenes de savieses, records, ciències, lirisme o espontaneïtat. I tots tres tenien raó, la raó que regala l'experiència, tota la raó i les raons del món.

Què és la Patum de Berga? Una batalla teatralitzada entre el bé i el mal? Una metàfora de la victòria contra la mort? "Un cant frenè-

tic de llibertat" que diuen? Una paròdia profana? Un ritual religiós? Una dansa civil? La Patum, per a mi, en la meua primera i essencial sensació, m'ha semblat una extraordinària exaltació de la barreja, de la barreja alliberadora i solidària. Tot és barreja a la Patum, tot, fins i tot la beguda que es pren, feta de vi moscatell i anís, que entona l'esperit amb dolçor, prudència i soltesa alhora. Barreja de cossos, d'individus, de persones. Vida al ple.

La Patum de Berga és una apoteòsica festa a viure, no només un espectacle arqueològic o folclòric a veure, en això tenen també raó els berguedans. És una festa on s'ha de participar plenament, s'ha de prendre part de la "comunió" col·lectiva i no quedar-ne al marge; si més no, si se'n vol sentir la catarsi sensual i solidària, l'orgia vital en la dansa del foc... "Patum, Patum. Volem Patum!" crida el jovent a tot cor.

Nord i sud en barreja. A una persona del sud com jo, a qui agraden totes les festes del foc –falles, fogueres, correfocs, cordades...–, la Patum de Berga l'atreïa misteriosament de feia anys. No hi havia estat mai, però. Sabia de la seua màgia encesa, però no n'havia copsat mai l'emoció de l'espectacle en directe. També havia llegit papers que me'n parlaven com d'una antiga dansa d'alt valor antropològic, conservada a pesar dels segles, al voltant dels rituals processonals del Corpus i de les històries mítiques sobre moros i cristians. Dos temes, aquests de les processons del Corpus i de les desfilades de moros i cristians, ben particulars a la nostra tradició comuna, però dels quals jo només en tenia viscudes les formes festeres del sud valencià.

Per cert, que resulta curiós com els costums o celebracions de la festa varien i es matisen de nord a sud del nostre país cultural, tot tenint els mateixos motius, com per exemple el de les mítiques lluites entre moros i cristians.

Potser per açò, he trobat tan encertada la visió que Dorothy Noyes té de la Patum: "La Patum comença en la representació i acaba en el vertigen. Les seves comparses donen cos a les categories bàsiques de la societat: humà/animal, home/dona, ric/pobre, indígena/foraster. Als últims tirabols, els gegants i les guites salten junts i s'ha acabat la diferència. L'interior també se'ls desfà: els participants s'obren i acullen la festa pels ulls, per les orelles, per la pell, pels peus i per la boca."

Ha estat en sentir-me a Berga, doncs, que he copsat de ple com el millor d'aquesta festa és viure'n l'ambient d'excitació col·lectiva, l'eufòria creixent de la gent. D'entrada no entenia massa bé aquella mena de febre en-

Dalt, el salt de plens, l'apoteosi del foc feta tradició. Berga ret un homenatge entusiasta i particular als elements primigenis cada juny.

RAFA GIL

comanadissa, però aviat vaig comprendre que d'una festa com la Patum no s'ha de voler entendre res d'entrada, sinó deixar-se transportar sense cabdries per l'eufòria del moment. I jo estava disposat a ser un més de la festa i no cap observador distant, a ser un més d'aquella pletòrica barreja d'humanitats.

Després de veure la Patum de lluïment del dijous al migdia des d'un balcó magnífic de la Plaça de Sant Pere, mentre sonaven sardanes i retafiles de fira al lluny, la colla d'amics que ens havíem reunit a fer tertúlia, dinàvem al Sala, o Can Sala, un dels millors representants de la cuina local. En aquell ambient distès i recollit, tant era Jaume Huch que em contava com, la dansa actualment dita de turcs i cavallets, tenia el seu origen en les passejades humiliants que els senyors feudals de Berga feien dels cabdills musulmans que apressaven en les seues cavalcades cap al sud i la costa en els temps medievals, com ara jo demanava a Francesc Ribera el perquè del seu malnom, "Titot", i aquest, amb una punta d'humor patumaire, em responia que a Berga, quan algú havia mamat més del compte, li dien que tenia els ulls vermells com un titot, però que no sabia què significava el mot. A la Safor, li vaig respondre, un titot és un gall d'indi i la dita també s'usa.

També Francesc Ribera em

Jaume Huch, Dorothy Noyes i Francesc Ribera 'Titot' acompanyaren Josep Piera en el seu viatge iniciàtic. Baix, un berguedà vestit de ple: la Patum no mor mai, tan sols es transforma.

RAFA GIL

contà una història fabulosa en fer-li un comentari sobre la impressió de ruïnes post-industrials que em produïen les construccions abandonades vora riu que anomenen colònies. En dir-li jo que les cases dels patrons semblaven al·legories modernistes de castells medievals, ell em contà que un d'ells, l'empresari Rosal, li féu un llac artificial a la dona, de tanta ànsia com aquesta tenia de la mar. A mí, l'anècdota em va entusiasmar. I li vaig respondre que aquella història me'n recordava una altra de més antiga, d'un rei moro que féu voltar d'ametllers tot el palau de la seua estimada per tal que, quan feren flor, li evocaren la neu de les muntanyes distants que tant desitjava prop.

De nord a sud, i de sud a nord, les històries i els mots de la nostra civilitat han anat viatjant i transformant-se com les melodies dels joglars.

"La llei de la festa —llei de la col·lectivitat— s'inscriu sobre els cossos berguedans amb una ploma de foc. Com l'alcohol que encén l'interior, el foc que cau sobre injustos i justos uniformement obliga cada berguedà a sotmetre's al moment, a oblidar-se del trajecte temporal propi i perdre's en la sensació immediata, compartida de dolor i excitació.

Ordàlia, la caiguda de guspis deixa traces no sols en la memòria, sinó sobre la pell. La Patum t'escriu: ets meu", ha dit l'amiga americana. Jo no m'atrevesc a dir tant, però sí que crec, sincerament, que per a ser la primera volta que he estat a Patum, he fet el que tocava i m'ho he passat bé aprenent a fer salts, a córrer i beure —amb el seny endolcit pel vi i pels fums perfumats de la nit— o mirant i sentint amb ulls sorpresos tot el que se'm presentava davant.

"Estic verament content d'haver-hi vingut", em deia en silenci, ja de tornada, la matinada de lluna fosca del divendres, mentre Berga i la Patum s'allunyaven endarrerre, novament entre les boires, no sé si d'humitats o de fums. Berga quedava al seu nord profund, protegida per la seua muntanya, a recer de les seues llegendes, tota plaques. Jo me'n tornava al meu sud de vora mar, a estones mig jardí on la vida és possible, d'altres mig desert de roques socarrades. **Josep Piera**